

Separarea puterilor sau alianta puterilor? Crizele politice din Romania si sursele alternative de putere

**(The separation of powers or the alliance of powers?
The political crises from Romania and the alternative
sources of power)**

Dragoș DRAGOMAN

***Abstract:** The frequent institutional crises ongoing in Romania could be attributed to the difficult cohabitation between the leader of the government and an elected president, as it is generally the case with semi-presidential regimes. However, those crises are more than institutional conflicts. As emphasized in the article, they unravel a specific democratic trajectory for many post-communist countries which became members of the European Union. With all pre-accession constraints lifted, many democracies in the region confronted with what is to be called a „post-accession hooliganism”. This is the tendency to get rid of the pre-accession status-quo regarding the rule of law, the independence of the judiciary and the neutrality of several bodies, as the institutions regulating mass-media or the public radio and TV channels. Instead of the previous status-quo, the post-accession period is marked in Romania by recurrent arbitrary measures, partisanship and abuse aimed at consolidate on power with all democratic costs.*

Keywords: Democracy, Romania, Abuse, Political conflicts, Media control, Semi-presidential regimes..

Introducere

Importanța separării puterilor pentru funcționarea democrației nu poate fi subestimată. Ea este subliniată încă de la începuturile modernității și se află printre condițiile fundamentale ale arhitecturii democratice. Existența

unor puteri echilibrate, aflate permanent în apărarea propriei lor autonomii, deloc dispuse să permită concentrarea puterii, aceasta este o caracteristică a democrației, dar și o garanție pentru funcționarea ei practică.¹ Iar când ne gândim la instituții, nu este vorba doar de instituțiile

specifice statului democratic, anume de cele ce reprezintă puterea legislativă, executivă și judiciară. Este vorba de toate instituțiile sociale, distincte și perfect capabile să exercite unele asupra celorlalte o putere de compensare, care să mențină echilibrul funcțiilor, libertățile cetățenilor și principiile democratice. În viziunea pluralistă a lui Dahl,² o poliarchie ar fi tocmai acel gen de democrație în care instituțiile sociale se află într-un conflict limitat, care generează un permanent echilibru ca limită a concentrării puterii.

Crizele instituționale și conflictele constituționale tot mai frecvente și mai profunde din România nu vorbesc doar despre incapacitatea actorilor politici și sociali de a urmări și de a genera, prin dezbateri, un spațiu comun, ci și despre tendințe tot mai marcate de concentrare a puterii. Trecerea în revistă și încadrarea conflictelor instituționale în procesul mai larg de concentrare a puterii este scopul acestui articol. Magnitudinea conflictului instituțional este amplificată, așa cum arătăm aici, de strategiile tot mai perfecționate de extindere a partizanatului, abuzului și arbitrarului, cu scopul concentrării puterii. În fața acestor strategii de acumulare a diverselor surse de putere, spațiul public neutru se restrânge neîncetat. Sub imperiul dorinței de putere, instituțiile inițial creionate ca funcționând independent, fie ele parchete, curți de justiție, organisme independente precum Consiliul Național al Audio-Vizualului (CNA), universități publice, misiuni diplo-

matice, se dovedesc prea slabe pentru a rezista tendințelor de concentrare a puterii. Capitulara lor poate duce la consolidarea fără rezervă a partizanatului în toate domeniile publice și la angajarea societății, fără întoarcere, în pregătirea unui conflict final, care să tranșeze situația învingătorului (sau a învingătorilor). De aceea, Dahl făcea în 1971, în cartea sa *Poliarhiile*, o pledoarie pentru distribuirea echitabilă, suficient de omogenă, a surselor de putere în societate, care să evite confruntarea finală, distructivă, a unor actori care au acumulat de-a lungul timpului tot mai multe resurse de putere, inclusiv convertind cu succes alte resurse (bani, status, notorietate publică) în resurse de putere. Fără să știe, Dahl anticipa foarte exact criza democratică generată în Chile în 1973 de lovitura de stat de dreapta a juntei militare condusă de Augusto Pinochet. Zdrobirea fizică a adversarilor săi politici, încarcerările masive, lipsa unor procese echitabile, cenzura, supravegherea polițienească, tortura și gropile comune nu sunt decât deznodământul acestui lung proces de concentrare a puterii. Ele toate sunt însă justificate de autorii lor prin chiar concentrarea puterii, drept tranșarea inevitabilă a unui conflict social și politic implacabil. Spania, în 1936, sau Chile, în 1973, sunt exemplele cele mai terifiante ale distrugerii neutralității spațiului public, ca urmare a procesului partizan de acumulare a tuturor surselor de putere disponibile, interne și apoi externe.

În România, procesul de acumulare a diferitelor surse de putere,

care se manifestă tot mai vizibil după decembrie 2016, este rezultatul unui deceniu de concentrare a puterii sub masca anti-corupției și a necesității modernizării statului, așa cum își imaginase președintele Traian Băsescu parcursul personal, pe cel al instituției prezidențiale și pe cel al democrației românești, în ansamblu. Slăbirea constrângerilor externe, legate de aderarea României la Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007, a deschis calea unui lung proces de transformări instituționale și sociale. Conflictele remarcabile în această perioadă sunt mai mult decât simple conflicte instituționale, generate în parte de dificultățile coabitării dintre actorii politici cu funcții executive în cadrul regimului semi-prezidențial. Fără să le excludem, încercăm să arătăm aici că ele denotă mai curând afirmarea tot mai pregnantă a unui „huliganism politic”, o tendință tot mai marcată de a înlocui un consens anterior referitor la statul de drept, independența justiției și garantarea drepturilor cetățenești cu o logică practică a abuzului permanent, a partizanatului politic atotcuprinzător și a iresponsabilității personale și de grup.

Semi-prezidențialismul și conflictul instituțional

Conflictele politice românești de după ianuarie 2007 îmbracă parțial haina conflictului intra-executiv generat de opoziția dintre președinte și primul-ministru. Acest tip de conflict nu este străin aranjamentului insti-

tuțional specific semi-prezidențialismului și a fost deja remarcat și în Lituania, Bulgaria, Polonia sau Moldova³. Mai mult, chiar și în regimuri parlamentare precum cel ungar, deciziile curții constituționale au rezolvat anumite conflicte legate de funcționarea relațiilor dintre președinte și guvern⁴. Încercăm să evităm aici o discuție mai tehnică cu privire la atribuțiile președinților în astfel de regimuri și să insistăm asupra diferențelor pe care diverși autori le exprimă în evaluarea acestor atribuții. Într-o anexă la ediția românească a cărții sale *Comparative Constitutional Engineering*, Giovanni Sartori explică pe scurt de ce regimul politic românesc nu este unul pe deplin semi-prezidențial, ci mai curând un regim parlamentar cu un președinte ales în mod direct, ce se bucură astfel de o legitimitate electorală sporită⁵: președintele nu poate dizolva parlamentul și nu poate demite primul-ministru sau alt membru al cabinetului (decât în situații excepționale legate de începerea urmăririi penale). Modificările din 2018 ale legii privind Consiliul Superior al Magistraturii sau privind organizarea judecătorească îl lipsesc pe președinte și de prerogativele sale anterioare de numire a președintelui Înaltei Curți de Casație și Justiție. Astfel, președintele devine un președinte cu puteri limitate, în cadrul unui regim cu aspecte parlamentare tot mai puternice.

Acest lucru nu înseamnă că se elimină conflictele dintre președinte și primul-ministru. Mai degrabă, situația mai slabă a președintelui român decât

într-o configurație semi-prezidențială îl împiedică pe acesta să-și impună candidatul favorit la funcția de prim-ministru, lăsându-l pe cel din urmă să se bazeze mai mult pe potențialul de coaliție al propriului partid⁶. Acest lucru a fost vizibil în 2017, când președintele Klaus Johannis a numit de trei ori la rând câte un candidat la funcția de prim-ministru din partea Partidului Social Democrat (PSD), spre dezamăgirea susținătorilor săi. Aceștia sperau în nominalizarea unui candidat din partea Partidului Național Liberal (PNL), aflat însă în opoziție și fără șanse prea mari de a primi votul de investitură în parlament. Prin comparație, amenințările lansate de președintele Traian Băsescu în 2009 cu privire la dizolvarea (neconstituțională) a parlamentului⁷, dacă acesta nu îi acordă lui Lucian Croitoru, candidatul său favorit, precum și cabinetului condus de acesta votul de încredere, fac parte din ceea ce vom dezvolta mai jos ca fiind un pronunțat „huliganism post-aderare”⁸.

Huliganismul post-aderare și strategiile de putere

Așa cum Ganev definește huliganismul postaderare, acesta este legiferarea interesată, ocolirea constrângerilor derivate din aderarea la Uniunea Europeană, corupția mascată la nivel înalt, anume tendința tot mai marcată de a nu mai respecta *statu-quo*-ul anterior aderării cu privire la statul de drept, supremația legii și

neutralitatea instituțiilor inițial desemnate ca neutre⁹. Dacă despre legiferarea interesată am scris într-un alt articol publicat în această revistă¹⁰, ne vom ocupa aici de mecanismele de concentrare a puterii, în special prin reducerea resurselor politice ale opoziției.

Resursele politice ale opoziției sunt esențiale într-o democrație. Nu este vorba doar de cele strict politice, precum posibilitățile oferite opoziției de a se organiza și de a se manifesta public, de a se înscrie în cursa electorală și de a beneficia de numărarea corectă a voturilor. Am abordat deja amenințarea anti-democratică serioasă reprezentată de tentativa din decembrie 2011 de amânare a alegerilor locale prevăzute pentru primăvara anului 2012¹¹. Amânarea alegerilor este o privare de resursa democratică cea mai importantă, o imposibilitate practică ca puterea să fie contestată democratic, prin vot popular. Partidul Democrat Liberal (PDL), cel care forma guvernul alături de Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR) și cel care și-a asumat răspunderea parlamentară pentru amânarea alegerilor, alături de președintele Traian Băsescu, au creat un precedent periculos pentru democrația din România, încercând să suspende regula de bază a democrației, care este alternanța la putere prin alegeri libere și corecte¹².

Dar este vorba și de capacitatea opoziției de a se exprima public și de libertatea alegătorilor de a se bucura de surse alternative de informare. Tendința tot mai marcată, după

aderarea României la Uniunea Europeană și mai ales după alegerile prezidențiale din 2009, de a trece de la un sistem politic mai curând consensualist la unul majoritarist, prin schimbări instituționale, poate fi înțeleasă politic prin dorința de concentrare a puterii executive. Dorința PDL și a președintelui Traian Băsescu de a schimba sistemul electoral de reprezentare proporțională cu unul majoritar (cu două tururi) sau chiar cu unul pluralitar (*First-Past-the-Post System*), alegerea primarilor și a președinților printr-un sistem electoral majoritar pur (eliminând turul 2 la alegerea primarilor), ele denotă împreună dorința de a transforma o majoritate fragilă a voturilor într-o majoritate confortabilă a mandatelor. Tendința de a concentra și mijloacele de exprimare publică, de a controla cât mai mult mass-media este încă un accent în plus pus pe concentrarea puterii. Dorința unui președinte mai puternic¹³, exprimată public de Traian Băsescu și de PDL, capabil să dizolve parlamentul dacă un referendum de demitere a președintelui eșuează¹⁴, este astfel puternic nuanțată de strategia de control a surselor de informare. Președinții care au căpătat puteri extinse în regimurile semi-prezidențiale din țările post-comuniste în tranziție, precum Azerbaidjan sau Kazahstan, au demonstrat deja această tendință nedemocratică¹⁵.

Controlul surselor alternative de informare

Tendința de control a mijloacelor alternative de informare publică a

devenit evidentă după câștigarea alegerilor prezidențiale de către Traian Băsescu în 2009. În 2011, PDL a cerut modificarea legii audiovizualului, pentru a evita „derapaje severe pe piața audiovizualului ce au rămas nesancționate”, așa cum sublinia inițiatorul proiectului de modificare a legii, șeful Comisie de Cultură din Camera Deputaților, Raluca Turcan¹⁶. Ceea ce ar fi putut reprezenta o încercare de echilibrare a punctelor de vedere exprimate în emisiunile canalelor de știri și dezbateri, prin paritatea obligatorie a reprezentanților puterii și opoziției, s-a transformat ulterior într-o politică de sancțiuni CNA la adresa posturilor TV ostile PDL, partidul aflat la guvernare. În mod repetat Realitatea TV, OTV, Antena 1 și Antena 3 au fost sancționate cu sume între 5000 și 30 000 lei¹⁷, cuantumul total al amenzilor fiind de sute de mii de lei.

Proprietarii posturilor ostile (Dan Diaconescu, Sorin-Ovidiu Vântu și Dan Voiculescu) au fost anchetați, reținuți și chiar trimiși în judecată de procurori în diverse cauze penale, unii fiind nevoiți să renunțe la pachetul de acțiuni deținute la aceste instituții media. În paralel, conducerea TVR a fost preluată de jurnaliști propuși și susținuți de PDL. De altfel, lupta împotriva elitelor, specifică populismului, a luat în România turnura unei lupte împotriva „mogulilor” media, care au fost acuzați că se folosesc de canale mass media pentru a atinge scopuri politice. Ceea ce este specific populismului este atacul permanent la adresa elitelor politice, descrise drept distante, arogante și

ostile poporului în numele căruia populații vorbesc și pe care populații îl apără¹⁸. Populismul apare și aici drept un apel insistent pentru democrația directă, drept efortul liderilor carismatici de a mobiliza nemulțumirea și uneori furia populară¹⁹. Sub sloganul luptei împotriva elitelor corupte și arogante, PDL și Traian Băsescu au depus numeroase eforturi de denigrare și slăbire a parlamentului, instituția de reprezentare care se interpunea între liderul populist și „poporul adevărat” pe care acesta îl apără²⁰. Campaniile electorale ale PDL și campaniile împotriva demiterii președintelui din 2007 și 2012 reiau cu putere această temă a „mogulilor”²¹ care conspiră să lipsească poporul de putere și de reprezentare directă, prin chiar liderul populist, temă specifică de altfel populismului²².

Schimbarea din 2010 a conducerii televiziunii de stat TVR a venit ca urmare a catalogării președintelui SRTV Alexandru Sassu de către Traian Băsescu drept „al treilea mogul al României”²³. După demiterea acestuia, Traian Băsescu l-a desemnat la conducerea TVR pe Alexandru Lăzescu, membru al Grupului pentru Dialog Social (GDS), un grup de intelectuali publici apropiați de Traian Băsescu. Alexandru Lăzescu a fost votat președinte al Societății Române de Televiziune (SRTV) de majoritatea PDL din parlament în iunie 2010²⁴. După numire, Alexandru Lăzescu a reconfirmat-o în funcția de director al Direcției Emisiuni Informativ pe Rodica Culcer, de asemenea membru GDS, cea care ocupase această funcție și în perioada 2005-2008²⁵.

Această tendință de control al canalului public de știri mergea în paralel cu preluarea unor instituții private de presă de către apropiați ai președintelui Traian Băsescu, așa cum a fost cazul ziarului *Evenimentul Zilei*. În primul deceniu al tranziției post-comuniste, *Evenimentul Zilei* a fost unul dintre cele mai influente ziare de pe piața media românească, cu tiraje și vizibilitate editorială mari. Ancheta procurorilor de la Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție (ÎCCJ) din 2015 a arătat cum ziarul a fost preluat în 2011, cu ajutorul unor interpuși, chiar de către Elena Udrea, ministru al Dezvoltării Regionale în guvernul Emil Boc²⁶. Ancheta a arătat și gradul înalt de implicare al ministrului în funcție în politica editorială a ziarului, ministrul discutând frecvent cu redactorul-șef oportunitatea publicării unor materiale sensibile. Anchetele jurnalistice paralele cu ancheta deschisă de procurori și care preiau date din dosarele publice aflate în arhiva ÎCCJ conduc și spre alte organe de presă aflate sub influența fostului ministru, colaborator apropiat al lui Traian Băsescu și pentru o perioadă chiar șef al Cancelariei Președintelui României. Consultând arhiva dosarului penal cunoscut drept „Gala Bute”, jurnaliștii arată cum în 2011 și 2012 Elena Udrea a mobilizat în scop politic defensiv o adevărată armată mediatică, formată din televiziuni (*ProTV*, *Realitatea*, *BI*), o agenție de știri (*Mediafax*), două ziare (*Evenimentul Zilei* și *Ziarul*

Financiar) precum și numeroase site-uri și bloguri²⁸.

Anchetele penale, intimidarea și amenințarea adversarilor politici

Episodul cel mai important legat de limitarea surselor alternative de informare este lupta purtată de Traian Băsescu și de PDL împotriva trustului media *Intact*, posesorul canalelor de știri *Antena 1* și *Antena 3*. Sechestrul asigurator pus în 2014 pe sediul celor două posturi TV venea în completarea confiscării extinse a conturilor și acțiunilor deținute de Dan Voiculescu la diverse firme, în urma condamnării acestuia în dosarul privatizării Institutului de Cercetări Alimentare²⁹. Dincolo de procesul penal în sine, care nu face obiectul analizei, trebuie remarcat totuși că această condamnare venea în logica anterioară a folosirii anchetelor penale pentru intimidarea și amenințarea adversarilor politici, așa cum o folosea Traian Băsescu. Deși Constituția îi cerea președintelui în funcție să respecte neutralitatea politică și să fie mediator al conflictelor din societate, Traian Băsescu s-a folosit de funcția politică și de accesul la informații confidențiale pentru a crea o presiune asupra adversarilor săi, pe care i-a numit „pușcăriabili”, anume candidați la pușcărie, așa cum un „prezidențiabil” este un candidat la Președinție³⁰.

Practica scurgerii de informații din dosarele penale ale cauzelor aflate în anchetă, prevenirea ziariștilor cu privire la arestarea preventivă, prezentarea suspjecțiilor la jurnalele televizate

ieșind cu cătușe la mâini din sediile parchetelor, toate aceste aspecte au afectat puternic imaginea multor oameni politici. Deși acuzațiile procurorilor nu au putut fi de multe ori probate în instanță,³¹ justiția televizată era folosită pentru denigrării dușmanilor politici. Acesta este sensul în care Traian Băsescu folosea amenințarea dosarelor penale. Acest lucru a devenit evident atunci când președintele în funcție, în ciuda restricțiilor Constituției care-i cereau să adopte o atitudine de echilibru și de reținere politică, a amenințat-o în direct pe Gabriela Firea, candidat PSD la Senat la alegerile din 2012 și apoi la Primăria Capitalei în 2016. Amenințările vizau posibila arestare a soțului acesteia, primar al orașului Voluntari³².

Desemnarea patronului trustului media *Intact* drept „pușcăriabil” și arestarea lui ulterioară precum și amenințările la adresa adversarilor politici ridică semne de întrebare cu privire la relația dintre președinte și procurori. Această suspiciune a fost întărită în 2012 de acțiunile procurorilor Parchetului General și celor ai DNA, care au anchetat presupusa fraudare a referendumului pentru demiterea președintelui Băsescu din 29 iulie 2012³³. Ancheta a câtorva sute de alegători din județe cu prezență mare la votul pentru referendumul de demitere, precum Olt sau Gorj, nu a dus la deschiderea unui număr mare de dosare penale care să se finalizeze cu condamnarea inculpaților pentru fraude electorale. Anchetele veneau însă să confirme o

teză susținută chiar de procurorul șef al DNA, Daniel Morar, care a anunțat public că la referendum au fost manipulate între 5 și 15 procente din voturile înregistrate³⁴. Ceea ce procurorii DNA încercau să demonstreze era că numărul impresionant de voturi pentru demiterea lui Traian Băsescu nu era real. Ei încercau, alături de membrii PDL, să demonstreze că diferența dintre cele 5.277.000 de voturi pentru alegerea lui Traian Băsescu în 2009 și cele aproximativ 7.400.000 de voturi pentru demiterea sa în 2012 era falsă, fiind obținută prin fraudă masivă. Astfel, DNA încerca să confirme ceea ce Traian Băsescu susținea imediat după referendum, anume că cel puțin un milion și jumătate de voturi pentru demitere erau false³⁵.

În ciuda acuzațiilor făcute de procurori, legate de votul multiplu, turism electoral sau falsul în listele electorale, puține au putut fi probate în instanță în cazul cetățenilor care au votat. În cea mai mare parte, dosarele nici nu au fost trimise în judecată. Ce a rezultat însă din anchetă a fost un dosar penal deschis pe numele unui lider al opoziție față de Traian Băsescu, unul din liderii Uniunii Social-Liberale (USL), Liviu Dragnea, pentru infracțiuni prevăzute de *Legea nr. 3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului*. Motivele pentru care acesta a fost anchetat și ulterior condamnat reprezintă un semn de întrebare legat de înțelegerea de către sistemul judiciar a fenomenelor politice electorale. Desigur, nu este vorba aici

de utilizarea unor date personale nereale în cazul exercitării votului, care au fost anchetate separat. Este vorba despre organizarea campaniei electorale și despre supervizarea procesului de vot. „Folosirea influenței sau a autorității celui care deține o funcție de conducere într-un partid în scopul obținerii pentru sine sau pentru altul de foloase necuvenite”, așa cum este formulată acuzația DNA, este o problemă esențială în înțelegerea partizanatului politic în democrație.

Coordonatorul campaniei USL pentru aprobarea prin referendum popular a demiterii președintelui Băsescu a fost acuzat de folosirea influenței și a autorității în vederea „obținerii unui folos nepatrimonial pentru partid, respectiv a unei prezențe de minimum 60% la votul de la referendumul din 29.07.2012, care să garanteze validarea acestuia”³⁶. Acesta este însă scopul oricărei campanii electorale, obținerea unui număr cât mai mare de voturi valide. „Folosul nepatrimonial” obținut prin demitere era la fel de legitim ca și „folosul nepatrimonial” obținut prin menținerea în funcție a lui Traian Băsescu, pentru care se angajaseră liderii PDL și numeroși intelectuali publici.

Mai mult, o altă acuzație DNA reținută de judecători a fost utilizarea unui „sistem informatic complex ce permitea unui număr restrâns de persoane să obțină, în timp real, informații despre numărul de votanți și felul în care s-a votat în secțiile de votare. Astfel, oră de oră, coordonatorii partidului aveau reprezentarea prezenței la urne, identificând secțiile

cu prezență slabă³⁷. Prezența unor observatori acreditați în secțiile de votare, reprezentând partidele politice și competitorii electorali, este o garanție suplimentară a procesului electoral, în timp ce monitorizarea prezenței la urne și numărarea paralelă a voturilor pe care aceștia le realizează sunt complet acceptabile democratic și perfect legale. De altfel, aici contradicția este și mai flagrantă, pentru că Biroul Electoral Central, dar și diverse companii private de sondare a opiniei publice la ieșirea de la urne realizează constant o astfel de monitorizare a participării electorale pe intervale orare. Mai mult, chiar echipa de campanie a președintelui Traian Băsescu a anunțat victoria favoritului în campania pentru alegerile prezidențiale din 2009 înainte de numărarea completă a voturilor, utilizând tot un sistem informatic de numărare a voturilor, paralel celui oficial³⁸.

Referendumul de demitere a președintelui și sursele externe de putere

Referendumul de demitere a președintelui organizat pe 29 iulie 2012 a ridicat numeroase semne de întrebare cu privire la motivele invalidării sale de către Curtea Constituțională (CCR). Folosind date statistice diferite față de cele disponibile la serviciul de evidență a populației din cadrul Ministerului de Interne, anume datele disponibile de la recensământul populației din 2002, CCR a considerat că participarea cetățenească a fost

inferioară pragului de 50 % din totalul alegătorilor. Dincolo de motivația CCR, ceea ce interesează aici este utilizarea tuturor mijloacelor disponibile pentru justificarea invalidării. Nu vrem să reducem importanța raționamentului privind modul de calcul al nivelului prezenței la urne, pentru că de acest calcul depindea validarea referendumului. Iar în această situație Traian Băsescu a folosit din nou amenințarea ca armă politică, acum la adresa chestorului de poliție care conducea Serviciul de Evidență a Populației, căruia i-a amintit despre condamnarea fostului prim-ministru Adrian Năstase împreună cu funcționari din ministere, cei care au executat ordinele sale³⁹.

Aspectul pe care-l punem aici în lumină este folosirea surselor externe de putere, situația în care resursele politice interne par să nu mai fie suficiente. Înainte și după suspendarea președintelui Băsescu prin votul majorității senatorilor și deputaților, parteneri europeni și internaționali ai statului român precum și diverse instituții și organizații internaționale au fost alertate despre lovituri împotriva statului de drept⁴⁰. Era în discuție nu doar suspendarea președintelui Băsescu, dar și demiterea în ședința de plen a parlamentului a Avocatului Poporului, revocarea din funcție a președintelui Senatului (Vasile Blaga) și a președintelui Camerei Deputaților (Roberta Anastase). Cum președinții camerelor parlamentare erau membri PDL, mișcarea abruptă nu putea să nu trezească reacții politice⁴¹. Suspendarea președintelui, care venea după

revocarea celor doi, a fost catalogată drept „mineriadă parlamentară”⁴², dar mai ales drept „puci”⁴³, drept „lovitură de stat”⁴⁴.

Alertarea partenerilor României prin canale diplomatice, prin intervenții în plenul Parlamentului European și prin intermediul ambasadelor străine la București a generat un răspuns proporțional gravității sesizărilor venite din partea susținătorilor lui Traian Băsescu⁴⁵. Catalogarea deciziilor parlamentului drept „lovitură de stat” a stârnit o puternică emoție în cancelariile de la Berlin, Paris, Londra sau Washington, dar și în cadrul Comisiei Europene și a Parlamentului European. Confuzia dintre eventuale abuzuri ale majorității parlamentare ce urmau să fie tranșate de CCR și o lovitură de stat reclamată prin mecanisme de alertă rapidă specifice canalelor diplomatice a dus la concentrarea unor surse suplimentare de putere de partea președintelui Traian Băsescu⁴⁶, victima presupusei lovituri de stat⁴⁷. Guvernele din multe țări ale Uniunii Europene, ambasadele unor țări NATO precum Canada și Statele Unite au devenit actori puternic implicați în lupta politică. Astfel, ambasadorul Statelor Unite în România a catalogat puterea din România ca fiind o elită puternică, fie ea comunistă sau nu, reprezentată de moguli sau „băieți deștepți”, aflată în slujba propriilor interese⁴⁸. Ambasadorul american nu făcea decât să reia temele populiste, specifice campaniilor electorale duse de Traian Băsescu, anume tema elitelor arogante, a comunismului latent în

societatea românească, a „mogulilor” din media și economie împotriva cărora liderul populist luptă fără preget.

La fel, Președintele Comisiei Europene, Președintele Parlamentului European și Cancelarul Germaniei și-au exprimat îngrijorarea pentru suspendarea președintelui Traian Băsescu. Cancelarul german cataloga chiar suspendarea drept „inacceptabilă” și „contrară statului de drept” și „trecând peste toate instituțiile constituției”⁴⁹, deși procedura suspendării Președintelui de către Parlament este expres stipulată de către *Constituția României*. Mai mult, chiar Traian Băsescu mai fusese suspendat din funcție în 2007, atunci când nu exista stipulată în lege obligativitatea prezenței minime la urne de 50% din electorat. Pragul de prezență obligatorie la urne pentru validarea referendumului a fost introdus ulterior de guvernul Boc, ca o măsură suplimentară de protecție a funcției prezidențiale.⁵⁰

Angrenarea unor forțe politice externe în conflictul intern, utilizarea lor ca surse de putere suplimentare sau compensatorii, nu fac decât să slăbească funcționarea democrației. Asta pentru că democrația are nevoie de resurse interne pentru a stabili tendințele centrifuge. Există puține excepții, remarcă Dahl⁵¹, când forțe externe au reușit impunerea democrației, iar asta s-a întâmplat doar prin cooptarea elitelor interne și a cetățenilor. Germania Federală și Japonia au devenit democratice pentru că a existat un consens minim cu privire la

funcționarea regimului democratic după înfrângerea lor în cel de-al Doilea Război Mondial, nu neapărat pentru că pe teritoriul lor erau cantonate masive forțe militare de ocupație. Turcia și Filipinele nu sunt modele democratice de urmat doar pentru că ele găzduiesc importante forțe militare americane. Din contră, guvernele americane au trecut frecvent cu vederea starea precară a drepturilor omului în unele țări care le erau vremelnic aliate. Democrația din Irak, Arabia Saudită, Egipt sau Chile nu a progresat prin relația privilegiată a acestor state cu Statele Unite ale Americii. Altfel spus, contractele de înzestrare militară cu echipamente americane nu au fost suficiente pentru ca numeroși dictatori din Lumea a Treia să cedeze puterea unor alianțe de forțe democratice, care să aducă stabilitate țării și bunăstare pentru cei mai mulți dintre cetățeni.

Mai mult, acumularea de surse externe de putere dăunează dorinței de dialog dintre facțiunile în conflict. Acele grupări care se simt întărite prin sprijin extern vor fi mai puțin dispuse la compromis și negocieri și vor prefera tranșarea conflictului latent prin violență. Există numeroase cazuri în care aranjamente constituționale de împărțire a puterii (de tip *power-sharing*) au eșuat în democrațiile incipiente datorită unor influențe externe care au alimentat acumularea unor surse de putere și au dezechilibrat sistemul politic. Arend Lijphart amintește de eșecul democrației consensualiste din Liban sau din Cipru, în ciuda unui început promițător al

aranjamentelor constituționale negociate de elitele politice naționale după dobândirea independenței⁵². Siria și Israelul, în primul caz, Grecia și Turcia în cel de-al doilea, s-au dovedit surse de putere externă incompatibile cu stimularea efortului de negociere și compromis pe plan intern. Iar Siria este astăzi exemplul elocvent al acumulării surselor de putere externă și al influenței lor politice și militare. Arabia Saudită, Statele Unite, Iranul, Rusia, Turcia și alte puteri europene precum Franța și Marea Britanie dezechilibrează azi în Siria o construcție statală fragilă și o societate profund divizată.

Acumularea surselor de putere și strategiile de după 2014

Alegerea lui Klaus Johannis ca președinte în 2014 nu putea denota un mecanism de acumulare a puterii care se declanșase cu mult timp înainte. Nu este deloc de mirare că implicarea procurorilor în strategiile de putere a dus la agravarea unei situații anterior latente. Încercarea PSD de a dezincrimina diferite categorii de infracțiuni, precum neglijența în serviciu și abuzul în serviciu pentru prejudicii sub o anumită sumă, prin ordonanțe de urgență ale guvernului, a determinat un conflict instituțional fără precedent în democrația românească. Astfel, DNA și ulterior Parchetul General au decis începerea și extinderea anchetei penale pentru infracțiuni de favorizarea infractorului, sustragere și distrugere de înscrisuri și probe⁵³. Au fost anchetați

în februarie 2017 primul-ministru, miniștrii Justiției, Afacerilor Interne, al Afacerilor Externe, cel pentru Relația cu Parlamentul, precum și secretari de stat din Ministerul Justiției. Ancheta penală împotriva unor membri ai unei instituții care are drept de legiferare provizorie, precum Guvernul care utilizează ordonanțe de urgență, exemplifică un nou conflict instituțional și mai ales politic.

Motivația DNA, conform căreia se bănuia că prin OUG 13/2017 guvernul ar fi urmărit dezincriminarea integrală a unor infracțiuni (abuz și neglijență în serviciu), precum și incriminarea mai blândă a dării și luării de mită și a cumpărării traficului de influență ridică semne de întrebare cu privire la tentativa de blocare a procesului de legiferare. Chiar dacă era o ordonanță de urgență emisă de guvern, logica DNA s-ar fi păstrat și în cazul legiferării de către Parlament, dacă parlamentul ar fi menținut conținutul actelor normative. Or, CCR a hotărât la o lună după ancheta DNA împotriva Guvernului României că DNA și-a arogat o competență pe care nu o posedă, anume controlul modului de adoptare a unui act normativ, și că acțiunea Ministerului Public a fost una abuzivă. Astfel, aspectele care țin de legalitatea și oportunitatea adoptării actului criticat de DNA, spune CCR, nu pot intra în sfera de competență a procurorilor, respectiv nu pot face obiectul activității de cercetare penală. Nemotivarea suficientă a caracterului de urgență invocată de DNA este o problemă de neconstituționalitate a actului normativ, care, în mod evident,

nu cade în atribuția de verificare a organelor de cercetare penală, se arată în motivarea hotărârii CCR⁵⁴. Mai mult, în virtutea imunității ce însoțește actul decizional de legiferare, care se aplică și membrilor Guvernului, niciun parlamentar sau ministru nu poate fi tras la răspundere pentru opiniile politice sau acțiunile legate de elaborarea și adoptarea unui act normativ. A admite contrariul, conchide Curtea, înseamnă a lăsa posibilitatea intruziunii în procesul legislativ a unei alte puteri, cu consecințe asupra separării puterilor în stat.

Această concentrare a unei puteri împotriva exercitării libere a mandatului parlamentar și a funcției ministeriale încalcă regula democratică stipulată de Dahl în legătură cu exercitarea neîngrădită a puterii dobândite prin alegeri libere și corecte⁵⁵. Limitarea exercitării puterii democratice legitime viciază procesul democratic și limitează resursele politice ale celor care dobândesc puterea. O putere arbitrară exterioară sistemului democratic, cu funcție de cenzură sau de control, nu face decât să reducă democrația reprezentativă la stadiul de democrație electorală. Trebuie amintit că funcționarea democrației se bazează pe libertatea nerestricționată de gestionare a puterii dobândite prin alegeri. Astfel, guvernul poate lua orice măsură consideră necesar pentru a-și păstra sau spori șansele de a fi reconfirmat în funcție la următoarele alegeri, spune Downs⁵⁶. El poate naționaliza sau privatiza, poate mări sau scădea taxele și impozitele. Ceea ce nu poate face

este să ia măsuri vizând reducerea resurselor politice ale opoziției. Turcia, înainte de mandatul prezidențial al lui Erdogan, sau Egiptul, după debarcarea de la putere a lui Mubarak, sunt exemple clasice de intruziune a unei puteri, în speță armata, în procesul de exercitare a mandatelor reprezentative obținute în urma unor alegeri cvasi-libere. Turcia sub președinția lui Erdogan este, în oglindă, un sistem politic în care instituții de forță, parchete și servicii secrete, limitează sever atât drepturile și libertățile cetățenești, cât și capacitatea opoziției față de președinte de a se organiza și a se manifesta în spațiul public. Cred ca așa trebuie înțeles pericolul la adresa democrației din România, când procurorii afectează imunitatea mandatelor reprezentative și limitează libertatea de legiferare prin amenințarea urmării penale.

Acest lucru trebuie pus în legătură și cu înțelegerile clasificate ca secret de serviciu semnate oficial în România între serviciile secrete, parchete și curțile de justiție în perioada președinției lui Traian Băsescu⁵⁶. Deși negate multă vreme⁵⁷, deklasificarea acestor protocoale de colaborare ridică semne de întrebare cu privire la imparțialitatea actului de justiție și la capacitatea reală de apărare judiciară a unui inculpat de către parchet, aflat în fața unui judecător care se angajase în prealabil în mod secret cu procurorii aceluiși parchet. Imparțialitatea judecătorească ar putea fi folosită ușor pentru anchetarea și condamnarea adversarilor politici, pe care de altfel Băsescu îi și cataloga drept „pușcă-

riabili”. Implicarea serviciilor secrete în procedurile anchetei penale, înțelegerea prealabilă dintre procurori și judecători, ele vorbesc mai curând despre limitarea libertăților cetățenești și a opoziției politice din regimurile autoritare, nu despre o democrație în curs de consolidare.

Concluzii

Conflictelor judecate de către Curtea Constituțională în ultimii ani nu se referă doar la conflicte instituționale. Multe dintre ele, chiar cele mai importante, trădează mai mult decât blocaje specifice funcționării regimurilor cu executiv dual. Ele vorbesc mai ales despre concentrarea puterii în vederea unui conflict politic sau ideologic mai amplu. Strategiile de limitare a resurselor politice ale opoziției și de limitare a drepturilor și libertăților cetățenești sunt specifice parcursului postcomunist al României ce a fost denumit „huliganism post-aderare”. Anume o tendință marcată de a înlocui un acord anterior aderării la Uniunea Europeană cu privire la statul de drept și neutralitatea unor instituții cu decizii politice partizane și arbitrare. Controlul surselor alternative de informare, implicarea procurorilor în conflicte politice prin acte de justiție selectivă și televizată și angrenarea unor surse externe de putere, precum ambasade, guverne străine și instituții internaționale, toate aceste strategii au alterat neutralitatea spațiului public. Pericolul la adresa democrației vine acum nu din

respingerea democrației ca atare, așa cum s-ar fi putut întâmpla în primii ani ai tranziției democratice⁵⁸, ci din concentrarea puterii în sprijinul unor actori care ar putea să nu-și mai dorească funcționarea democrației. Atunci când participarea democratică, anume alegeri libere, drepturi cetățenești și control democratic, produc costuri pentru grupuri care își doresc puterea fără constrângeri, atunci acestea vor căuta căi de a înfrânge democrația. Spania lui Franco, Argentina lui Peron sau Chile în timpul lui Pinochet, toate sunt cazuri în care grupuri de putere influente au înfrânt democrația atunci când s-au văzut concurate de partide rivale, care se bucurau de sprijin popular. Deși violente, măsurile lor anti-democratice le-au asigurat pentru o lungă perioadă prosperitatea economică personală și monopolul puterii politice de grup.

Înfrângerea democrației, oricum fragilă, din cele trei țări venea însă ca urmare a unui lung proces de concentrare a puterii. Limitarea și controlul partizan al surselor de informare,

intimidarea adversarilor politici prin forța parchetelor și prin prin control extern, aceste strategii au dus la o acumulare de putere ce a devenit vizibilă în momentele de tensiune politică, precum suspendarea președintelui Traian Băsescu din 2012. Deși proporțională cu alertele interne emise de susținătorii lui Traian Băsescu, care numeau suspendarea sa o „lovitură de stat”, presiunea externă poate deveni dăunătoare democrației atunci când îi de-motivează pe actorii interni în a căuta căi de negociere și compromis. Dar cel mai îngrijorător pentru democrație este intruziunea arbitrariului și partizanatului în instituții care au fost special construite pentru o funcționare autonomă. Instituțiile de reglementare a audiovizualului, televiziunea și radioul public, parchetele, curțile de justiție și, de ce nu, universitățile, trebuie să ofere tuturor cetățenilor sentimentul de siguranță al apartenenței la un spațiu neutru, în care contează argumentele discursive, nu statusul sau puterea.

Note

¹ Amartya Sen, *L'idée de justice*, Paris, Flammarion, 2010, p. 114.

² Robert A. Dahl, *Poliarhiile. Participare și opoziție*, Iași, Institutul European, 2000.

³ Oleh Protsyk, „Politics of Intraexecutive Conflict in Semipresidential Regimes in Eastern Europe”, *East European Politics and Societies*, vol. 19, nr. 2, 2005, pp. 135-160.

⁴ Jasper de Raadt, „Contestable constitutions: Ambiguity, conflict, and change in East Central European dual executive systems”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 42, nr. 1, 2009, pp. 83-101.

⁵ Giovanni Sartori, *Ingenieria constituțională comparată*, Iași, Polirom, 2008.

⁶ Veronica Anghel, „Why Can't We Be Friends? The Coalition Potential of

- Presidents in Semi-presidential Republics – Insights from Romania”, *East European Politics and Societies*, vol. 32, nr. 1, 2018, pp. 101-118.
- ⁷ Camelia Badea, „Băsescu: Alegerile anticipate ar putea fi declanșate de 7 decembrie”, *ziare.com*, 16 octombrie 2009, <http://www.ziare.com/basescu/presedinte/basescu-alegerile-anticipate-ar-putea-fi-declansate-pe-7-decembrie-921177> (accesat pe 06 iulie 2018).
- ⁸ Venelin I. Ganev, „Post-Accession Hooliganism: Democratic Governance in Bulgaria and Romania after 2007”, *East European Politics and Societies*, vol. 27, nr. 1, 2013, pp. 26-44.
- ⁹ Bojan Bugarcic, „Populism, liberal democracy, and the rule of law in Central and Eastern Europe”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 41, nr. 2, 2008, 191-203.
- ¹⁰ Dragoș Dragoman, „Schimbăm (doar) ca să câștigăm? Huliganismul politic și schimbarea regulilor electorale în România”, *Polis*, vol. 2,
- ¹¹ Dragoș Dragoman, „Post-Accession Backsliding: non-ideological populism and democratic setbacks in Romania”, *South-East European Journal of Political Science*, vol. 1, nr. 3, 2013, pp. 27-46.
- ¹² Guvernul Emil Boc a fost în cele din urmă constrâns de Curtea Constituțională, cea care a declarat neconstituțională asumarea răspunderii guvernului pe legea amânării alegerilor, să accepte organizarea în primăvara lui 2012 de alegeri locale la termen. Alegerile au avut loc pe data de 10 iunie, sub organizarea guvernului USL condus de Victor Ponta, după demisia lui Emil Boc și după moțiunea de cenzură împotriva guvernului PDL condus de Mihai-Răzvan Ungureanu.
- ¹³ „Băsescu vrea mandat de patru ani pentru președinte și propune modificări ale Constituției”, B1, 14 martie 2011, <https://b1.ro/basescu-vrea-mandat-de-patru-ani-pentru-presedinte-si-propune-modificari-ale-constitutiei-1409.html> (accesat 06 iulie 2018).
- ¹⁴ Ideea dizolvării Parlamentului atunci când referendumul de demitere a președintelui este invalidat a fost susținută și de Iulia Motoc, judecător în funcție la Curtea Constituțională: „Am făcut parte din comisia prezidențială de analiză a Constituției și noi spunem foarte clar în acel raport că, în momentul în care se ajunge la invalidarea suspendării, ar trebui ca, la rândul lui, Parlamentul, care se vede infirmat, să fie dizolvat”. Sabin Orcan, „Iulia Motoc, judecător la Curtea Constituțională: „Controlul Constituțional poate implica tirania majorității””, *Adevărul*, 06 septembrie 2012, https://adevarul.ro/news/societate/exclusiv-iulia-motoc-judecator-curtea-constitucionala-controlul-constitucional-impiedica-tirania-majoritatii-1_50ae64627c42d5a6639c4e4a/index.html (accesat 11 iulie 2018).
- ¹⁵ Huang-Ting Yan, „Comparing democratic performance of semi-presidential regimes in the post-communist region: Omnipotent presidents and media control”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 50, nr. 4, 2017, 263-275.
- ¹⁶ Romulus Georgescu, „PDL insistă să facă regulile la televiziunile particulare”, *Adevărul*, 22 martie 2011, <https://adevarul.ro/news/societate/pdl-insista-faca-regulile-televiziunile-particulare->

- 1_50adb46a7c42d5a663994e4b/index.html (accesat 07 iulie 2018).
- ¹⁷ Mediafax, „Antena 1 și Antena 3, amendate de CNA pentru limbajul injurios folosit de Mircea Badea”, 29 noiembrie 2011, preluat de *Jurnalul Național*, <https://jurnalul.antena3.ro/stiri/observator/antena-1-si-antena-3-amendate-de-cna-pentru-limbajul-injurios-folosit-de-mircea-badea-597873.html> (accesat 07 iulie 2018). Mircea Badea a fost sancționat pentru că a numit un jurnalist fidel PDL și lui Traian Băsescu ca fiind un „pupinbăsit”.
- ¹⁸ Erik Jones, „Populism in Europe”, *The SAIS Review of International Affairs*, vol. XXVII, nr. 1, 2007, pp. 37-47.
- ¹⁹ Ivan Krastev, „The Strange Death of Liberal Consensus”, *Journal of Democracy*, vol. 18, no. 4, 2007, pp. 56-63.
- ²⁰ Dragoș Dragoman, „Does Looking for Political Success Mean Undermining the Parliament? Populism and Institutional Weakness in Romania”, *South-East European Journal of Political Science*, vol. 4, nr. 1, 2016, pp. 63-79.
- ²¹ Andreea Pora, „Băsescu II, născut din ura mogulilor și prostia lui Geoană”, *Revista 22*, 08 decembrie 2009, https://www.revista22.ro/articol-7248_14.html (accesat 11 iulie 2018).
- ²² Cas Mudde, „The populist zeitgeist”, *Government and Opposition*, vol. 32, nr. 3, 2004, pp. 541-563.
- ²³ Mediafax, „Focus: Alexandru Sassu – politician și „mogul” la televiziunea de stat – pierde șefia TVR”, 30 martie 2010, <http://www.mediafax.ro/main-story/focus-alexandru-sassu-politician-si-mogul-la-televiziunea-de-stat-pierde-sefia-tvr-5789791> (accesat 07 iulie 2018).
- ²⁴ D.G., C.I., HotNews, „Alexandru Lăzescu, validat de Parlament președinte-director general al SRTV. Opoziția s-a retras de la vot. Vezi cum se împarte politic noul CA al TVR”, 29 iunie 2010, https://economie.hotnews.ro/stiri-media_publicitate-7503360-update-alexandru-lazescu-validat-parlament-presedinte-director-general-srtv-opozitia-retras-vot-vezi-cum-imparte-politic-noul-tvr.htm#self (accesat 07 iulie 2010).
- ²⁵ Ziare.com, „Lăzescu o readuce pe Rodica Culcer la știrile TVR”, 30 iunie 2010, <http://www.ziare.com/media/tvr/lazescu-o-readuce-pe-rodica-culcer-la-stirile-tvr-1026345> (accesat 09 iulie 2018).
- ²⁶ Cătălin Lupășteanu, „Preluarea „Evenimentului Zilei” de la Buzăianu a fost mascată de Elena Udrea prin off-shore-ul lui Dinu Pescariu”, *Libertatea*, 05 februarie 2018, <https://www.libertatea.ro/ultima-ora/preluarea-evenimentului-zilei-de-la-buzaianu-a-fost-mascata-de-elena-udrea-prin-off-shore-ul-lui-dinu-pescariu-2131816> (accesat 09 iulie 2018).
- ²⁷ Mirela Neag, Cătălin Tolontan, „Doi bloggeri costă 1200 de euro, TVA inclus. Noi e-mailuri din Gala Bute: Elena Udrea era implicată direct în cenzură, în manipulări cu bloggeri și știa exact cât costă postacii”, 10 noiembrie 2015, <http://www.tolo.ro/2015/11/10/doi-bloggeri-costa-1-200-de-euro-tva-inclus/#> (accesat 09 iulie 2018).
- ²⁸ Mihaela Stoica, „Premieră în justiție: DNA, sub coordonarea Laurei Kodruța Kovesi, se ocupă de confiscarea averii lui Dan Voiculescu”, *Gândul*, 08 august 2014, <http://www.gandul.info/stiri/premiera->

- in-justitie-dna-sub-coordonarea-laurei-codruta-kovesi-se-ocupa-de-confiscarea-averii-lui-dan-voiculescu-13059614?utm_source=Gandul&utm_medium=Click%2BCitesteSi+200&utm_campaign=CitesteSi%2Bgandul (accesat 09 iulie 2018).
- ²⁹ Sabin Orcan, „Traian Băsescu la „Ora Adevărului”: Vor da socoteală toți pușcăriabilii”, *Adevărul*, 23 iulie 2012, https://adevarul.ro/news/societate/inter-viu-video-traian-basescu-ora-adevarului-vor-socoteala-puscariabilii-1_50ae2a517c42d5a6639a40d5/index.html (accesat 10 iulie 2018).
- ³⁰ Din lista politicienilor arestați preventiv, trimiși în judecată și achitați de instanțele de judecată îi enumerăm, printre alții, pe Ludovic Orban, Ion Ariton, Vasile Blaga, Adrian Videanu, Neculai Onțanu, Marian Opreșan, Paul Păcuraru, Dan Ilie Morega, Victor Ponta. În anul 2016, din 57 de inculpați trimiși în judecată de DNA, 50 au fost achitați pentru că în dosar „nu există probe că o persoană a săvârșit infracțiunea”. Daniel Teodoreanu, „Realitate groaznică pentru Kovesi. Cifrele eșecului DNA sunt clare și o lasă fără replică. Justiția din România, încotro?”, *Evenimentul Zilei*, 8 octombrie 2017, <http://evz.ro/kovesi-cifrele-esecului-dna.html> (accesat 11 iulie 2018).
- ³¹ *România Liberă*, Gabriela Firea a depus plângere penală pe numele lui Băsescu pentru amenințare”, 18 aprilie 2014, <https://romanalibera.ro/politica/instituti/gabriela-firea-a-depus-plangere-penala-pe-numele-lui-basescu--pentru-amenintare-332384> (accesat 10 iulie 2018).
- ³² Cristian Tudor Popescu, „Stimați procurori, opriți anchetarea simplilor votanți!”, *Gândul*, 14 august 2012, <http://www.gandul.info/puterea-gandului/stimați-procurori-opriți-anchetarea-simplilor-votanti-9948294> (accesat 11 iulie 2018).
- ³³ Valentin Busuicoc, „Frankfurter Allgemeine Zeitung despre neregulile de la referendum”, *Ziare.com*, 11 septembrie 2012, <http://www.ziare.com/politica/referendum/frankfurter-allgemeine-zeitung-despre-neregulile-de-la-referendum-1189499> (accesat 11 iulie 2018).
- ³⁴ Violeta Fotache, „DNA a descoperit 1.500.000 de voturi falsificate la Referendum”, *Evenimentul Zilei*, 08 septembrie 2012, <http://evz.ro/1855-telefonul-USL-pentru-fraudarea-referendumului-999830.html> (accesat 11 iulie 2018).
- ³⁵ Mediafax, „Liviu Dragnea, urmărit penal: Metodele prin care președintele CJ Teleorman ar fi fraudat referendumul”, 06 septembrie 2012, <http://www.mediafax.ro/social/liviu-dragnea-urmarit-penal-metodele-prin-care-presedintele-cj-teleorman-ar-fi-fraudat-referendumul-10028326> (accesat 11 iulie 2018).
- ³⁶ Surse judiciare au precizat ziaristilor *Evenimentului Zilei* că USL a folosit pentru fraudare o centrală telefonică, un call-center, cu numărul de telefon 1855, care permitea schimbul unui număr mare de mesaje SMS. Prin centrala telefonică s-au trimis, spun ziaristii, 4400 de mesaje SMS care spuneau că diverși alegători au votat „da” sau „nu”. Violeta Fotache, „DNA a descoperit 1.500.000 de voturi falsificate la Referendum”, *Evenimentul Zilei*, 08 septembrie 2012, <http://evz.ro/1855-telefonul-USL-pentru-fraudarea-referendumului-999830.html> (accesat 11 iulie 2018).

- ³⁷ *Ziua*, „Videanu către Hrebenciuc în noaptea alegerilor: Băi, Viorică, nu mai numără, mă!”, 10 decembrie 2009, <http://www.ziua.ro/news.php?data=2016-08-22&id=46975> (accesat 11 iulie 2018).
- ³⁸ Adi Manciuc, „Băsescu, șefului de la Evidența Populației: Ați mințit. Nu știu dacă e bine, domnul chestor!”, *Mediafax*, 03 august 2012, <http://www.mediafax.ro/social/basescu-sefului-de-la-evidenta-populatiei-ati-minzit-nu-stiu-daca-i-bine-domnul-chestor-9919298> (accesat 16 iulie 2018). Reamintim că la două zile de la celebra amenințare publică făcută de Traian Băsescu, președinte suspendat, Parchetul General a început urmărirea penală a chestorului Constantin Manoloiu pentru abuz în serviciu. Dosarul nu a fost închis decât în februarie 2015, fără reținerea vreunei fapte penale.
- ³⁹ „Cristian Preda: Statul de drept se clatină sub loviturile cinice ale USL”, *B1TV*, 24 iunie 2012, <https://b1.ro/stiri/politica/cristian-preda-statul-de-drept-se-clatina-sub-loviturile-cinice-ale-usl-31547.html> (accesat 16 iulie 2018).
- ⁴⁰ Mircea Marian, „Lovitura de stat din 2012, cea mai gravă criză din 1989 încoace”, *Evenimentul Zilei*, 04 iulie 2013, <http://evz.ro/lovitura-de-stat-din-2012-cea-mai-grava-criza-din-89-incoace-1045811.html> (accesat 16 iulie 2018).
- ⁴¹ „Cristian Preda: Presa germană compară România cu Germania nazistă”, *inPolitics.ro*, 04 iulie 2012, http://inpolitics.ro/cristian-preda-presa-germana-compara-romania-cu-germania-nazista_1819080.html (accesat 16 iulie 2018).
- ⁴² Andreea Udrea, „România, trezește-te! Lovitura de stat din iulie 2012”, *Evenimentul Zilei*, 28 iulie 2012, <http://evz.ro/romania-trezeeste-te-lovitura-de-stat-din-iulie-2012-993953.html> (accesat 16 iulie 2018).
- ⁴³ Vladimir Tismăneanu, „Democrația pe marginea prăpastiei. O lovitură de stat eșuează în România”, *Revista 22*, 08 ianuarie 2013, <https://www.revista22.ro/democratia-pe-marginea-prapastiei-o-lovitura-de-stat-esueaza-in-romania-21554.html> (accesat 16 iulie 2018).
- ⁴⁴ *Mediafax*, „Elena Udrea: S-a făcut dreptate, lovitura de stat a eșuat”, 21 august 2012, <http://www.mediafax.ro/politic/elena-udrea-s-a-facut-dreptate-lovitura-de-stat-a-esuat-9966565> (accesat 17 iulie 2018).
- ⁴⁵ Marius Frățilă, „Băsescu: Cei care au organizat lovitura de stat eșuată, să răspundă în fața instituțiilor”, *Ziarul Financiar*, 30 iulie 2012, <http://www.zf.ro/politica/basescu-cei-care-au-organizat-lovitura-de-stat-esuata-sa-raspunda-in-fata-institutiilor-9910447> (accesat 16 iulie 2018).
- ⁴⁶ Diana Biță, „Băsescu: Lovitura de stat din 2012 a fost una mizerabilă”, *România Liberă*, 03 iulie 2014, <https://romanalibera.ro/politica/partid-e/basescu-lovitura-de-stat-din-2012-a-fost-una-mizerabila-341671> (accesat 16 iulie 2018).
- ⁴⁷ Anne-Marie Blăjan, „Mark Gitenstein, ambasadorul SUA: Oamenii au dreptul de a nu fi conduși de o elită puternică, comunistă sau nu, reprezentată de moguli sau „băieți deștepți”, aflată în slujba propriilor interese”, *HotNews*, 04 iulie 2012, <https://www.hotnews.ro/stiri-12700593-mark-gitenstein-mijlocul-acestei-noi-furtuni-politice-din-romania-multi-intreaba-care-viitorul-acestei-tari-nicio-economie-nu-poate>

- prospera-nicio-democratie-nu-poate-supravietui-lipsa-unui-angajament.htm (accesat 16 iulie 2018).
- ⁴⁸ V.M., „Angela Merkel consideră „inacceptabilă” procedura de destituire a lui Traian Băsescu, care violează principiile statului de drept”, HotNews, 09 iulie 2012, <https://www.hotnews.ro/stiri-esential-12748063-angela-merkel-considera-inacceptabila-incalcarea-statului-drept-romania.htm> (accesat 17 iulie 2018).
- ⁴⁹ Dragoș Dragoman, „Schimbăm (doar) ca să câștigăm?...”
- ⁵⁰ Robert A. Dahl, *Poliarhiile...*
- ⁵¹ Arend Lijphart, *Democrația în societățile plurale*, Iași, Polirom, 2002.
- ⁵² Știrile ProTV, „DNA a descoperit documente distruse sau „plăsmuite” în dosarul OUG 13. Procurorii au extins ancheta”, 27 februarie 2017, <https://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/dn-a-trimite-dosarul-ordonantei-13-la-parchetul-general-procurorii-au-gasit-documente-plasmuite-si-mentiuni-nereale.html> (accesat 17 iulie 2018).
- ⁵³ Liviu Dadacus, „Motivarea CCR privind conflictul DNA-Guvern după emiterea Ordonanței 13: DNA și-a arogat o competență pe care nu o posedă. Acțiunea Ministerului Public, una abuzivă/reacția Parchetului General”, Mediafax, 10 martie 2017, <http://www.mediafax.ro/politic/motivarea-cca-privind-conflictul-dna-guvern-dupa-emiterea-ordonantei-13-dna-si-a-arogat-o-competenta-pe-care-nu-poseda-actiunea-ministerului-public-una-abuziva-reactia-parchetului-general-16190349> (accesat 17 iulie 2018).
- ⁵⁴ Robert A. Dahl, *Poliarhiile...*
- ⁵⁵ Anthony Downs, *O teorie economică a democrației*, Iași, Institutul European, 2009.
- ⁵⁶ Jeanina Năstase, „Protocolul SRI-Parchetul General a fost desecretizat. Avem cele 18 pagini istorice”, *Evenimentul Zilei*, 30 martie 2018, <http://evz.ro/protocolul-sri-parchetul-general-desecretizat-vineri.html> (accesat 18 iulie 2018).
- ⁵⁷ Ionuț Mureșan, „Anatomia unei minciuni criminale: Protocolul SRI-DNA”, *Evenimentul Zilei*, 02 aprilie 2018, <http://evz.ro/anatomia-unei-minciuni-criminale-protocolul-sri-dna.html> (accesat 18 iulie 2018).
- ⁵⁸ Dragoș Dragoman, „The Origins of Political Support for Democratic Governance in Post-Communist Romania. Testing the Social Capital Hypothesis”, *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. 12, no. 4, 2012, pp. 637-656.

Bibliografie

- ANGHEL, Veronica, „Why Can't We Be Friends? The Coalition Potential of Presidents in Semi-presidential Republics – Insights from Romania”, *East European Politics and Societies*, vol. 32, nr. 1, 2018, pp. 101-118.
- BUGARIC, Bojan, „Populism, liberal democracy, and the rule of law in Central and Eastern Europe”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 41, nr. 2, 2008, 191-203.
- DAHL, Robert A., *Poliarhiile. Participare și opoziție*, Iași, Institutul European, 2000.
- De RAADT, Jasper, „Contestable constitutions: Ambiguity, conflict, and

- change in East Central European dual executive systems”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 42, nr. 1, 2009, pp. 83-101.
- DOWNS, Anthony, *O teorie economică a democrației*, Iași, Institutul European, 2009.
- DRAGOMAN, Dragoș, „Does Looking for Political Success Mean Undermining the Parliament? Populism and Institutional Weakness in Romania”, *South-East European Journal of Political Science*, vol. 4, nr. 1, 2016, pp. 63-79.
- DRAGOMAN, Dragoș, „Schimbăm (doar) ca să câștigăm? Huliganismul politic și schimbarea regulilor electorale în România”, *Polis*, vol. 2, nr. 4, 2014, pp. 87-105.
- DRAGOMAN, Dragoș, „Post-Accession Backsliding: non-ideological populism and democratic setbacks in Romania”, *South-East European Journal of Political Science*, vol. 1, nr. 3, 2013, pp. 27-46.
- DRAGOMAN, Dragoș, „The Origins of Political Support for Democratic Governance in Post-Communist Romania. Testing the Social Capital Hypothesis”, *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. 12, no. 4, 2012, pp. 637-656.
- GANEV, Venelin I., „Post-Accession Hooliganism: Democratic Governance in Bulgaria and Romania after 2007”, *East European Politics and Societies*, vol. 27, nr. 1, 2013, pp. 26-44.
- JONES, Erik, „Populism in Europe”, *The SAIS Review of International Affairs*, vol. XXVII, nr. 1, 2007, pp. 37-47.
- KRASTEV, Ivan, „The Strange Death of Liberal Consensus”, *Journal of Democracy*, vol. 18, nr. 4, 2007, pp. 56-63.
- LIJPHART, Arend, *Democrația în societățile plurale*, Iași, Polirom, 2002.
- MUDDE, Cas, „The populist zeitgeist”, *Government and Opposition*, vol. 32, nr. 3, 2004, pp. 541-563.
- PROTSYK, Oleh, „Politics of Intraexecutive Conflict in Semipresidential Regimes in Eastern Europe”, *East European Politics and Societies*, vol. 19, nr. 2, 2005, pp. 135-160.
- SARTORI, Giovanni, *Ingenieria constituțională comparată*, Iași, Polirom, 2008.
- SEN, Amartya, *L'idée de justice*, Paris, Flammarion, 2010.
- YAN, Huang-Ting, „Comparing democratic performance of semi-presidential regimes in the post-communist region: Omnipotent presidents and media control”, *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 50, nr. 4, 2017, 263-275.